

**ПРЕДУСЛОВИ ПОСТОЈАЊА Е-ПОСЛОВАЊА И Е-ТРГОВИНЕ
PRE-CONDITIONS OF EXISTING E-BUSINESS AND E-COMMERCE**

Вера Наумовска

REZIME: Ефикасна реализација свих активности у економији, као и између људи, зависи од ИКТ (Информационих и Комуникационих Технологија) и Интернета. ИКТ и Интернет променили су свет креирајући нове односе у друштвеној и економској интеракцији, трансформишући живот, рад и комуникације. Глобализација и широко прихватање ИКТ, доводе до преласка на е-пословање и е-трговину, односно имамо дигиталну економију, стварајући велики друштвени и економски утицај на појединце, заједнице и целе нације. Подаци, информације и знање представљају витални ресурс чије управљање је кључни процес са основним циљем максимизирања користи од ИТ (информационих технологија). Главна поента овог рада је да, користећи податке о ЕУ, САД, Балканског региона и Македоније, презентира предуслове, тенденције, организацију и ефекте имплементирања ИКТ као значајног моста комуницирања савременог света на веома брз и ефикасан начин. Тако циљ није утврђивање нивоа доминације, развоја или јаза земаља у коришћењу ИКТ, већ да сагледавање приступа за што успешнију примену сектора ИКТ ради брзе имплементације е-пословања и е-трговине.

KLJUČNE REČI: ИКТ, дигитална економија, е-пословање, е-трговина

ABSTRACT: The efficient realization of all activities in economy and between the people become depend from ICTs and Internet. ICTs and Internet have substantially changed the world, creating new patterns of social and economic interaction, transforming lifestyles, work and communications. Globalization and the widespread adoption of ICTs have resulted in a move to e-business and e-commerce integrated in a knowledge based-economy(digital economy), creating huge social and economic impacts on individuals, communities and nations. The data, an information and knowledge represent vital resource whose manage is key process with a goal to maximal utilize of benefits which support of IT. This paper has a goal using the data from EU, USA, Balkan region and Macedonia to present tendency, organization, regulation and effects from implementation of ICTs, as a basic bridge for communication in the contemporary world on emergence, effectively and fast way.

KEY WORDS: ICTs, e-business, e-commerce, digital economy

1. УВОД

Раст, интегрисаност и раширеност ИКТ променили су друштвену заједницу и економију целог света. Данас, компјутери и сви електронски уређаји, интензивно су укључени у различите сајбер мреже, особито у најпопуларнију међу њима -Интернет. Ово је реалност за високо развијене земље¹, али за земље у развоју и за неразвијене земље је још неостварени сан. Развијене земље имају производни сектор ИКТ који производи (компјутерски хардвер и телекомуникационе уређаје), ИКТ сектор који производи системски и апликативни софтвер и сектор услуга ИКТ, тј. подршку свих осталих делатности за добијање брже и ефикасне информације. Земље у развоју и неразвијене земље, данас имају само сервисни сектор ИКТ (изузев неких развијенијих међу њима, које имају и одређени ниво развоја апликативног софтвера) као подршку бизнису и администрацији, на не баш високом нивоу коришћења. Но, жеља за већим коришћењем је све већа, тако да континуирано и напорно раде у оквиру своје економске и финансијске моћи, да постигну шире имплементирање, јер су свесне да једног дана неће бити у

ситуацији да обављају пословне активности са развијеним земљама, пошто ће њихова недигитализираност бити препрека за то. Због тога се пословне заједнице у земљама у развоју и неарзвијеним земљама морају у *право време* укључити у информатичко друштво света.

**1. ИКТ- ОСНОВА Е-ПОСЛОВАЊА
И Е-ТРГОВИНЕ**

Све активности у пословном свету и све активности и комуникације између људи у друштвеним заједницама теже да користе производе и услуге ИКТ. У развијеном пословном свету то је прихваћено и потврђено, тако да су сада е-бизнис и е-трговина на веома високом нивоу развоја. То је ситуација у развијеним земљама: САД, ЕУ-10 и неколико азијских развијених земаља. Остатак земаља света, посебно земље у развоју и неразвијене земље, настоје да комуницирају са њима користећи нешто мало *on-line* могућности, а углавном користе *off-line* канале. Тако употреба производа и услуга ИКТ у ЕУ-19² земаља које нису укључене у ЕУ-10³, посматрајући шест идика-

¹ Не постоји јединствени критеријум подела на развијене, неразвијене и земље у развоју. Опште прихваћено је да се Јапан, Канада, САД, Аустралија и Нови Зеланд, земље Западне и Средње Европе сматрају за „развијене земље” или подручја, а државе које су произашле из Екс-Југославије имају третман „ земаља у развоју”; “UN, Global E-Government Readiness report 2005; From E-Government to E-Inclusion”, стр. 20. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021888.pdf>

² ЕУ-19: Белгија, Данска, Естонија, Грчка, Ирска, Кипар, Латвија, Литванија, Луксембург, Малта, Португалија, Словенија, Словачка, Шведска, Бугарска, Руманија, Норвешка

³ / ЕУ-10: Француска, Италија, Велика Британија, Немачка, Холандија, Република Чешка, Шпанија, Мађарска, Пољска, Финска 19: Белгија, Данска, Естонија, Грчка, Ирска, Кипар, Латвија, Литванија, Луксембург, Малта, Португалија, Словенија, Словачка, Шведска, Бугарска, Руманија, Норвешка

тора ИКТ⁴ у пет сектора економије, указују на присуство ових индикатора углавном код свих њих, али са различитим процентом тог присуства. У овим земљама, само широкопојасни Интернет има високи проценат (79%), али за све остале индикаторе, проценат је мањи од 60%. Само сектор хране и сектор телекомуникација укључује све индикаторе ИКТ⁵. Ове земље нису развијене као ЕУ-10, али не можемо рећи ни да су земље у развоју.

Република Македонија (Р.М) и Балкански регион⁶ припадају земљама у развоју, са ниским економским развојем (БДП по глави становника око 3000\$; са малим бројем становника; са руралним и урбаним становништвом око 50:50 процената и индексом сиромаштва испод коефицијента 2; персоналним компјутерима на 1000 становника мање од 100 итд.)⁷ И са овако сиромашним економским индикаторима, постоји жеља за имплементацију ИКТ. Због тога државне власти теже да уведу е-владу на државном нивоу и е-локалну власт (локалну самоуправу) ради бољег квалитета услуга грађанима и пословном сектору. Ово значи да морамо развити интеракцију између е-државне власти и/или е-локалне власти према грађанству; е-државне власти и/или е-локалне власти према пословном сектору и е-државне власти према е-локалној власти. Ова комуникација тражи партнерске релације за учеснике: влада државе, локална самоуправа, грађанство и пословни сектор.

Према извештају направљеном од стране ОУН о припремљености е-влада (2005) у којем су међу првих 10 САД, Скандинавске земље и Велика Британија, земље Балкана су: Хрватска рангирана на 47. месту, БиХ на 84., Србија и Црна Гора на 156., Албанија на 102., Бугарска на 45. и Р. Македонија на 69. месту у глобалном рангирању ИКТ⁸. Ово нам говори да Балкански регион доста заостаје за светом.

Изградња и развој информатичког друштва су дефинисани и наглашени у многим документима припремљеним од стране официјелних власти земаља, које желе да иду у корак са развојем и применом ИКТ, како у развијеним земљама, тако и у земљама у развоју.

Тако, Европска комисија 8.12.1999. објављује иницијативу названу "е-Европа-информатичко друштво за све" са основним циљем модернизовања европске економије. Кључни циљеви е-Европе су да сваки грађанин, породица, школа, сваки бизнис и јавна администрација имају *on-line* приступ; да створе дигитално образовану Европу, подржану предузетничким духом, да финансирају и развију нове идеје; да осигурају да цело друштво буде е-инклузивно, изграде потрошачку лојалност-приврженост и јачају друштвену кохезивност. Марта 2000. године, Савет Европе одржао је Лисабонски самит, који израђује

блокове е-Европе, концепт који репрезентује обавезу не само за земље чланице ЕУ, већ и за земље кандидате за чланство у ЕУ. Касније, Европска комисија израђује Акциони план еЕвропа 2002 за чланице ЕУ, затим еЕвропа 2003, еЕвропа 2005 и Акциони план комитета ИТ 2003-2007. Интенције Акционог плана биле су „симулирање употребе интернета”, укључијући акцију охрабрења МСП (малих и средњих предузећа) да „иду ка дигитализацији”. „и2010”: европско информатичко друштво 2010. за раст и запосленост”, за бржи раст и отварање радних места у информатичком друштву је последњи, али не и задњи докуменат као подршка развоју и прихватању ИКТ. То омогућује отворену и конкурентску дигиталну економију и наглашавање ИКТ као путоказа инклузивности за квалитетнији живот. Овако систематизовано поступа ЕУ за масовније коришћење ИКТ.

Упркос свих ових докумената за лакшу интеграцију са ИКТ, раскорак у коришћењу ИКТ између становништва ЕУ постоји, а зависи од бројних фактора као што су њихов узраст, статус запослености и ниво едукације, степен урбанизације подручја у којима живе и раде итд. Ова, такозвана „дигитална подељеност” има неколико извора: недовољно развијена инфраструктура; непостојање стимулација о коришћењу ИКТ; недостатак компјутерске образованости или искуства неопходног да се учествује у информатичком друштву. У просеку, у 2004-тој години имамо 54% домаћинстава са персоналним компјутерима код куће⁹, 43% имало је кућну повезаност на интернет, док је једно од три домаћинства повезана на интернет имало широкопојасни интернет. Као што је за очекивање, присуство деце у домаћинствима има велики утицај на прихватање ИКТ. Персонални компјутери налазе се у 70% домова са децом и само код 46% домова без деце¹⁰. У Р.Македонији¹¹ око 70% становништва никад није користило интернет, а 50,3% има елементарну припремљеност за коришћење е-услуга. У грађане који немају компјутерско искуство спадају они са нижим степеном образовања, незапослени, они старији од 40 година, становништво руралних крајева и њима сличне групе. Разматрајући чињенице да ова група није већа од 50%, постоји реална опасност ширења дигиталне подељености и заостајања у трансформацији економије ка економији заснованој на знању.

Р. Македонија прати систематски приступ ЕУ и тежи да уведе сличне програме са основним циљем преошћавања ИКТ препрека. У Македонији имамо неколико програма о ИКТ, 1992-1995, “е-декларација 2002”, препоруке о убрзани развој ИД (информатичког друштва) и дигиталне економије, Национална стратегија о ИКТ са 7 пиlara (инфраструктура, е-бизнис, е-влада, е-обра-

⁴ Извор: "A pocket book of e-business indicators", 2006, str.66-73, <http://www.ebusiness-watch.org/>

⁵ Ibidem, str.66-73

⁶ Земље Балканског полуострва: Албанија, Бугарска, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Србија, Црна Гора и Грчка. Балкански регион укључује земље у развоју: Албанија, Бугарска, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Србија и Црна Гора, али Бугарска од 1.01.2007 године постала је чланица ЕУ.

⁷ <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/26759.htm>

⁸ "UN, Global E-Government Readiness report 2005; From E-Government to E-Inclusion", str. 35, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021888.pdf>

⁹ http://europa.eu.int/information_society/eeurope/index_en.htm,

¹⁰ http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-05-038/EN/KS-NP-05-038-EN.PDF

¹¹ www.metamorphosis.org.mk

зовање, е-грађанство, е-здравство, е-легислатива), 2004. Постизањем ових циљева предузећа у Македонији би била у могућности да следе општу е-размену информација, поруџбеница, рачуна, смањивање трошкова, пораст конкурентности, побољшање опште сарадње и могућности за е-сарадњу са њиховим иностраним партнерима, оснивање центара који би помогли предузећима у имплементацији е-пословања и тд. До сада, Македонија има прихваћене/потписане следеће документе за Југоисточну Европу (ЈИЕ): декларација прихваћена од свих чланица ЈИЕ – Пакта за стабилност, потписана у Љубљани 4 јуна 2002; Агенда о развоју ИД ЈИЕ, прихваћена 20 Октобра 2002 у Београду; закључци министарске конференције о е-влади, Атина 2003; декларација прихваћена од скупштине Р.Македоније „Е-декларација 2002”, препоруке за рапидни развој ИД и дигиталне економије у Р. Македонији као национални приоритет, акциони план комитета ИТ 2003-2007; акциони план и декларација светског самита у Женеви 2003; закон о е-подацима и е-потпису, 2002; закон о е-комуникацији 2005; у припреми су још закони о сајбер криминалу, о е-трговини; и тд.

Сви ови документи представљају макро окружење за имплементацију ИКТ на вишем нивоу. Тако, е-бизнис би омогућио економски развој пружајући бољу економску ефикасност, конкурентност и профитабилност кроз: значајно реорганизовање и надградњу бизнис процеса одговарајућим моделима за имплементацију е-бизниса у фирмама и е-умрежавање између бизнис ентитета, грађана, јавне администрације и не-владиног сектора. То је подржано стварањем прецизног дефинисања е-потписа, е-плаћања, дигиталних сертификата, безбедне инфраструктуре, заштите интелектуалног власништва, борбе против компјутерског криминала, заштите потрошача и друге легислативе неопходне за одговарајућу имплементацију е-пословања. Ова легислатива изграђује се на основу легислативе у ЕУ, САД и препорука УН. Тежњом да се има е-влада, влада Р.Македоније уводи: централизован и стандардизован портал за све владине органе - www.vlada.gov.mk; за услуге грађанима - www.uslugi.gov.mk; е-тржишни центар који омогућава интегрисани систем информисања МСП, са циљем њихове промоције на глобалном тржишту; <http://prijava.ads.gov.mk> – on-line апликација за запошљавање у оквиру државних институција; <https://www.e-nabavki.gov.mk> – портал за е-управљање свим јавним набавкама; е-пореске услуге; ИКТ за е-локалну самоуправу и тд.

Иако Р.Македонија корача брзо према имплементацији е-владe на централном нивоу, на локалном нивоу има велико заостајање. Проблем је што поједине општине не схватају ефекте ИКТ и концепт е-владe. Затим, када је влада Р.Македоније потписала уговор о партнерству са Микрософт-ом, није укључила и општине у шеми

лицензирања, тако да је већина њих остала на властитој ИТ опремљености и лиценцама. ЛС (локална самоуправа) има веома ниске ИКТ буџете или их уопште нема, тако да донације међународних организација као UNDP- United Nations Development Program и USAID - United States Agency for International Development, остају кључни ресурси на овом пољу. Земља не заборавља да прати напоре и помаже увођење ИКТ услуга на локалном нивоу, како би ЛС постале е-локалне самоуправе. Истраживања о стању ИКТ на локалном нивоу радила је непрофитна организација Метаморфозис-¹² преко пројекта у којем је вршено анкетање становништва о питањима повезаним са ИКТ у 10 општина на различитом нивоу развоја. Резултати одговора анкетираних су следећи: само 16% становништва ових 10 општина знају које услуге могу добити од општинске администрације¹³; само 1,9% добило је информације преко интернета; грађана који преферирају интернет је 14,9%; 31,9% не користе интернет јер не знају да га користе; 20,9% мисли да су цене интернета високе, не знају за интернет 25,9%; никад нису користили интернет 70,5%. Ова фондација препоручила је ЛС да користи FOSS – Free Open Source Software за пребацивања са нелиценцираног MS-Office. Са оваквим резултатима¹⁴ ИКТ у општинама, очито је да је дигитални јаз велики, а био би премошћен коришћењем е-инклузивности. То значи коришћење јавних места за дигиталне клубове, телецентре, е-тачке или PIAP- Public Internet Access Points, где би грађанство учило компјутерске вештине и добило компјутерска искуства. На тим јавним местима људи би имали приступ компјутерима, интернету и осталим могућностима које пружају ИТ. Ови центри или клубови у изолираним удаљеним подручјима су веома корисни. Али, како незапосленост има веома високу стопу (близу 40%), један велики број становништва чека посао и изван је едукативног процеса и предузећа, па тако није у могућности да има знања о компјутерима и интернету.

2. НЕПОСРЕДНИ ЧИНИОЦИ ПРИХВАТАЊА ИКТ И ПОДСТИЦАЊА Е-ПОСЛОВАЊА И Е-ТРГОВИНЕ

Да би се формирало информатичко друштво, образовање мора да се мења и прилагођава коришћењем ИКТ. Развој савременог и флексибилног образовања и истраживачких система, уз подржавање оријентације ИКТ у образовању, науци и култури тражи: сигнификантан пораст нивоа образовања грађана ИКТ; увођење и хармонизацију е-образованих стандарда; структурни и садржајни развој и пораст присуства ИКТ у образовању на свим нивоима; промовисање савремених и флексибилних облика образовања потпомогнута ИКТ; учење током живота; даљинско учење; обука за одређена занимања и тд. За

¹² Каталог за електронски услуги на локалната власт- резултати од анкета во 10 општини”, Метаморфозис, Скопје, 2005, www.metamorphosis.org.mk

¹³ Презентирани подаци су само део појединих табела цитираног извора и не обухватају податке целих табела „Каталог за електронски услуги на локалната власт- резултати од анкета во 10 општини”, Метаморфозис, Скопје, 2005, www.metamorphosis.org.mk

¹⁴ Влада Р.М током 2007г. пројектом “Македонија земља информатичара” организовала је бесплатну обуку за све грађане који се буду пријавили, а интерес је био велики <http://www.metamorphosis.org.mk/content/view/916/4/lang.mk/>

сада у Р.Македонији, па и у свим земљама у развоју, то је на недовољном нивоу у поређењу са земљама ЕУ¹⁵ и САД, иако немамо конзистентне и исцрпне изворе података о имплементирању ИКТ у образовању Р.Македоније и земаља у ближњем окружењу. У Р.Македонији употреба интернета код куће је 49% од оних који имају компјутере, а имају их 27%, у интернет кафеу користи га 39%, у школама/универзитетима 26% и на послу 14% анкетираних становништва.¹⁶ Млади који су у процесу образовања 94% мисле да је знање из подручја компјутера неопходно¹⁷. Са становишта поседовања ИКТ, грађани Р.Македоније су "сиромашни". Осим фиксног или мобилног телефона, сва друга комуникациска средства су реткост. Само 89,9% од свих грађана укључених у анкету имају кућни телефон, 59,3% имају мобилни, 35,3% кабловску ТВ, 13,3% сателитску ТВ, 27,4% имају у кући компјутере и 8,9% кредитне картице.¹⁸ Пошто су е-пословање и е-трговина још неразвијени, интернет се користи за сурфовање 76%, за е-пошту 73%, за посао 38%, и за куповину 6,5%.¹⁹ За сада, влада Р.Македоније улаже напоре тако што је током новембра/децембра 2007. године доделила свим студентима који су уписали последњу годину студија ваучере на износ од 200 € да би могли да купе компјутере, увела информатичко образовање на свим нивоима образовања и купила компјутере за све школе (уз помоћ и донацију УСАИД и владе Р. Кине).

Извор успешних корисника ИКТ, а тиме и е-трговине и е-пословања су запослени, домаћинстава, студенти и остали појединци. За домаћинстава и појединце, резултати показују да, иако употреба интернета расте у оквиру група (млађих према старијима, мање образованих према образованијим, сиромашних региона према богатим), разлике или јаз међу групама остаје. Између малих и великих предузећа постоји јаз и подељеност није тако уска.

Употреба интернета је најбржа у развијеним земљама и светски лидер је САД. Али и земље ЕУ не заостају. Тако у свету од 1995, када је било 26 милиона људи корисника интернета, у 2006-тој имамо 1076 милиона.²⁰ Почетком 2000.год. у земљама ЕУ, проценат становништва *on-line* био је између 30 и 40%, на Балкану (Македонија, Србија/Црна Гора, Хрватска и Албанија) мање од 2% (осим Хрватске, где је 4,6%)²¹. После 2000-те, има извештаја који показују да интернет постаје интегрални део економије. У САД 2003²² близу половине, односно 44%

одраслих користи интернет да би пронашли информације о производима или услугама, око 32% купује производе или услуге *on-line*, у поређењу са 2% одраслих који су куповали 1997. Код чланица ЕУ-25, у првом кварталу 2004. имамо 47% становништва узраста 16-74 година који су користили интернет, 89% предузећа ЕУ је активно користило интернет; 65% имало вебсајт. Они који су били *on-line* активни, углавном су тражили информације, или комуницирали (е-поштом)²³.

Доминиција ИКТ, довела је да имамо нове односе у пословним и економским процесима и ИТ постају посебна индустрија која производи компјутерски хардвер, комуникациону опрему, системски и апликативни софтвер који подржава све друге индустрије. Због тога се користе се различити термини да опишу е-економију и њене компоненте. Поменућемо термине *дигитална економија*, *е-пословање*, *е-трговина*, *е-инфраструктура*, *економија базирана знањем*, чак и термин "*нова економија*". Веома често ови термини се користе наизменично и без заједничког поистовећивања њихове садржине у оквиру елемената или релација. Дигитална економија обухвата е-трговину, е-пословање, ИТ као произвођачка индустрија или сектор индустрије и као индустрија услуга или ИТ сектор услуга.

3. ЕКОНОМСКИ УСЛОВИ

Основне трансакције ИКТ у оквиру економије, извршавају се преко е-облика В2В, В2С, Р2Р, G2В и G2С. В2С постоји у трговини на мало, хотелима, путничким агенцијама и тд. В2В постоји у различитим индустријама, укључујући трговину на велико, транспорт производа и тд. G2В или G2С покривају услуге власти према пословним ентитетима и грађанима, и Р2Р односе на аукције на којима учествују појединци. Бизнис активности су подржане кроз процес планирања и контроле, који су модуларни и теже да постигну бољи однос продавца/потрошача, користећи ЕРП системе и ЕРП софтверске апликације. ЕРП системи су били развијани за имплементацију у великим компанијама за производњу, трговину на велико или трговину на мало са више центара (35%). Али, данас многи произвођачи софтвера ЕРП циљају на мале (15%) и средње компаније (19%), као спољне кориснике²⁴. ЕРП системи играју значајну улогу у интегралној повезаности предузећа.

¹⁵ Р / У ЕУ-25 (ЕУ-25 су све земље које су биле чланице до 31.12.2006, када од 1.1.2007 Бугарска и Румунија постају чланице), 85% студената (узраста 16 и више година, у школама и универзитетима) користило је интернет у првом кварталу 2004, као и 6% запослених, 40% незапослених и 13% пензионера, „The Digital Divide in Europe”, 143/2005 and 38/2005, News realize, November 10, 2005, Eurostat

¹⁶ Употреба, ставови и мислења за информациско-комуникациските технологије во поедини организацији во Република Македонија, Metamorfozis, Институт Отворено општество, мај 2005, стр.12

¹⁷ Ibidem, p. 5

¹⁸ Common data for states with ICT in R.Macedonia, 2003-2004, Skopje, Metamorphosis, Open Society Institute, p.12, 2004, www.metamorphosis.gov.mk

¹⁹ Употреба, ставови и мислења за информациско-комуникациските технологије во поедини организацији во Република Македонија, Metamorfozis, Институт Отворено општество, мај 2005, стр.12 / http://www.nua.com/surveys/how_many_online/europe.html

²⁰ <http://www.internetworldstats.com/euro/>

²¹ <http://www.internetworldstats.com/am/us.htm>

²² The European e-Business Report, p.21. 2004 ed., 3rd Synthesis Report of the e-Business W@tch 2003/ 2004, www.ebusiness-watch.org/resources/documents/eBusiness-Report-2004.pdf

²³ The European e-Business Report, p.14. 2005 ed., 3rd Synthesis Report of the e-Business W@tch 2004/ 2005, www.ebusiness-watch.org/resources/documents/eBusiness-Report-2005.pdf

²⁴ The European e-Business Report, p.21. 2004 ed., 3rd Synthesis Report of the e-Business W@tch 2003/ 2004, www.ebusiness-watch.org/resources/documents/eBusiness-Report-2004.pdf, The European e-Business Report, p.14. 2005 ed., 3rd Synthesis Report of the e-Business W@tch 2004/ 2005, www.ebusiness-watch.org/resources/documents/eBusiness-Report-2005.pdf

ЕУ је у последњој декади много урадила за е-трговину - уводећи 15 директива предлога и препорука са основним циљем да регулише е-трговина као и САД, а тај пут прате и остале земље света. Пошто постоји разлика у њиховим приступима, ЕУ и САД теже да остваре хармонизацију законодавства за успешнију е-трговину, јер интернет омогућава глобалну информисаност, сарадњу и повезаност.

Упркос ових трендова у светској економији и глобализацији, постоји локализација или глокализација (делуј локално-мисли глобално). Бакер и Мек Кинзи (2001)²⁵ идентификују четири разлога за локализацију веб страна: 1) организација тржишта и прихватање купаца у локалном топ домену (.uk, .de, .fr, .it) 2) комуникација са купцима-потрошачима на локалном језику 3) сусретање са потребама на локалном тржишту 4) сусрет са потребама локалних закона и регулатива.

Истраживачки радови од стране ИДЦ²⁶ и ЈУПИТЕР²⁷ показују да америчке веб стране имају много промета у оквиру САД, али веома мало трговања преко океана - изван САД. Компаније „Dot.com” у ЕУ, улажу напоре да премосте пореска и регулаторна ограничења користећи локално знање да постану дугорочни играчи.

Јединствено тржиште ЕУ, организовно са циљем да премости баријере компанија добијајући тиме веће домаће тржиште, омогућава конкурентност и глобализује економију. У Европи више од 90% компанија свих величина и сектора (осим неких које припадају прехранбеном сектору и напицима) су повезане интернетом. У 2005-тој анкете показују динамички развој у оквиру многих сектора са значајним стопом раста у односу 2002/2003. Индикатор овог прогреса је широко појасни интернет са брзим преносом података, комбинован сликама, видеом, анимацијама и звуком, у односу на аналогне dial-up модемске везе на интернету.

Е-пословање дозвољава свим компанијама да тргују широм света са једне веб стране и тако повећава њихову конкурентност. Исто тако, и за МСП коришћење интернета је веома корисно, а ЕУ има преко 19 милиона МСП која су значајан извор запошљавања и подршка великим предузећима. Тако, у просеку 89% предузећа ЕУ са 10 и више запослених има интернет конекцију, а скоро сва велика предузећа (99%) са 250 и више запослених користи интернет. Што се тиче куповине преко интернета у ЕУ, код малих предузећа је то око 30%, а код великих око 45%, односно велика предузећа користе е-пословање у 70%, мала и средња у 60%. По секторима: сервиси ИКТ су 100% укључени, следи транспорт, електронска, хемијска индустрија и туризам²⁸, а у куповини преко интернета воде издаваштво и туризам.²⁹

Р. Македонија је мала (по простору и броју становништва), а и земља у развоју. Но, крајем 2004. имала је 40.2% производних предузећа, 39.7% трговинских предузећа, 11,9% трговаца појединаца 8,2% осталих, или 98% од свих компанија су мала, а само 2% су велика.³⁰ У оваквом стању, само велика предузећа имају имплементирана софтверска решења на нивоу предузећа укључујући све функције, док мала предузећа имају парцијална решења која обухватају поједине функције - углавном финансије и рачуноводство. Банке су у иницијалној фази понуде е-банкарства и пружања трансакција плаћања између банке и предузећа, или само између предузећа; број картица е-плаћања почетком 2007. год. (када је влада увела исплату зарада јавне администрације преко банковних рачуна повезаних са исплатама преко картица) почело је да расте е-плаћање, али ипак велики део њих не може се користити преко интернета. Комуникација преко интернета између банака, предузећа, грађанства и владе је на ниском нивоу у погледу е-пословања и е-трговине. У погледу коришћења комуникацијских медија³¹ фиксни телефон је још на првом месту (99,3% корисника), е-пошта је са 75,9%, компјутере за обављање свих радних задатака користи 45%, за обављање финансијских и рачуноводствених активности 7,7%, за пројекте, 3,1%, за формирање базе података 2,3% и тд. О ценама интернета 61,8% мисли да су високе, за 21% су прихватљиве.

4. ЗАКЉУЧАК

Неминовност коришћења ИКТ и напори које чине све земље – развијене, земље у развоју и неразвијене земље да трансформишу класичну економију у економију засновану на знању уакзују да она почиње да доминира светом. Ово је добро, јер помоћу ИКТ, лакше, ефективно и ефикасно се долази до информација и извођења многих активности, посебно у сфери бизниса, који данас носи префикс «е».

Како е-пословање постаје доминантно, ИКТ подељеност и јаз између развијених и земаља у развоју требало би да се смањује. Али, како спремност за коришћење ИКТ није подједнако могућа у свим деловима света, јаз је још веома изражен. Но, најважније је што су предности ИКТ широко схваћене, а имплементација иде, разуме се, различитим корацима у зависности од економског нивоа развоја сваке земље. То није лоше. Убрзани темпо није свугде могућ, јер су земље са различитим нивоом економског развоја, али је значајно да су сви схватили да су ИКТ *неминовност*. То су схватиле власти, предузећа и образовни систем Р.Македоније, па воде бригу и смело корачају ови путем, на шта указују и показатељи презентирани у овом раду.

²⁵ Baker & Mc Kenzie (2001) "Doing E-commerce in Europe"

²⁶ <http://www.idc.com>, <http://www.jupitermediamatrix.com/>,

²⁷ Jupiter Media Metrix је лидер у Интернету и анализама, комбинујући податке и анализе омогућава бизнису разумевање профитабилности интернета

²⁸ The European e-Business Report, p.20. 2005 ed., 3rd Synthesis Report of the e-Business W@tch 2004/ 2005, <http://www.ebusiness-watch.org/resources/documents/eBusiness-Report-2005.pdf>

²⁹ Ibidem, <http://www.ebusiness-watch.org/resources/documents/eBusiness-Report-2005.pdf>

³⁰ Национална стратегија за Информатичко општество и Акционен план, стр.22, April 2005, www.kit.gov.mk

³¹ "Општи податоци за состојбите со ИКТ (Информатичко-комуникациски технологии) во Македонија (2003-2004), Metamorfozis, 2004, www.metamorphosis.org.mk,

БИБЛИОГРАФИЈА:

- [1] *A pocketbook of e-Business Indicators: A portrait of e-business in 10 sectors of EU economy*, (2004) edition, (2005) edition, (2006) edition, Eurostat, http://www.ebusiness-watch.org/resources/documents/Pocketbook-2005_001.pdf, [Accessed, November/December, 2006]
- [2] Baker & Mc Kenzie (2001): “*Doing E-commerce in Europe*”,
- [3] Christophe Demunter (2005): *The Digital Divide in Europe*, 143/2005 and 38/2005, News realise, November 10, Eurostat, [Accessed, November/December, 2006]
- [4] Општи податоци за состојбите со ИКТ (Информациско-комуникациски технологии) во Македонија (2003-2004), Метаморфозис, Фондација Институт отворено општество, Скопје, www.metamorphosis.org.mk,
- [5] Kenneth Laudon and Carol Traver, (2003): *E-commerce Business. Technology. Society*, 2nd Edition, Addison Wesley
- [6] Kalakota R. Robinson M. (2002): “*e-Business 2.0 Roadmap of Success*”, Addison Wesley
- [7] Национална стратегија за Информатичко општество и Акционен план, стр. 22, Април 2005, www.kit.gov.mk, www.stat.gov.mk
- [8] Каталог за електронски услуги на локалната власт- резултати од анкета во 10 општини”, Метаморфозис, Скопје, 2005, www.metamorphosis.org.mk
- [9] Употреба, ставови и мислења за информациско-комуникациските технологии во поедини организации во Република Македонија, Метаморфозис, Институт Отворено општество, мај 2005
- [10] “UN, Global E-Government Readiness report 2005; From E-Government to E-Inclusion”, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan021888.pdf>

Вера Наумовска, Државни универзитет «Св. Кирил и Методиј» Економски факултет
Област интересовања: електронско пословање и квантитативна анализа бизниса и економије

info m

UPUTSTVO ZA PRIPREMU RADA

Tekst pripremiti kao Word dokument, A4, u kodnom rasporedu 1250 latinica ili 1251 ćirilica, na srpskom jeziku, bez slika.

Naslov, abstrakt i ključne reči dati na srpskom i engleskom jeziku.

Autor(i) treba da obavezno prilože svoju fotografiju, navede instituciju u kojoj radi i oblast kojom se bavi.

Jedino formatiranje teksta je normal, **bold**, *italic*, **bolditalic**, velika i mala slova.

Mesta gde treba ubaciti slike naglasiti u tekstu (Slika 1...)

Proveriti da li su poslate sve slike!

Slike pripremiti odvojeno, VAN teksta, imenovati ih kao u tekstu, u sledećim formatima: vektorske slike - cdr.

(ako ima teksta u okviru slika pretvoriti u krive), ai, fh, eps (šeme i grafikoni), rasterske slike: tif, psd, jpg

u rezoluciji 300 dpi 1:1 (fotografije, ekranski prikazi i sl.)

Molimo vas da obratite pažnju na veličinu i izgled slika (prema koncepciji časopisa)